

u nekim oblastima govori drugim govorom koji "po svojim osobinama dolazi u srpski jezik" (Hadži-Vasiljević, 1906); da će "svaki savestan filolog" priznati da su "makedonski govori, govori srpskoga jezika" (Cemović, 1913); da jezik Makedonaca ima "sve glasovne zakone sadašnjega srpskog jezika, da on ima mnoge ostatke staroga srpskoga jezika" kao i da "skoro sve bitne osobine pravoga bugarskoga jezika stoje daleko od jezika Makedonaca", a njihova se sličnost "svodi skoro jedino na poremećenost oblika", uz zaključak da je jezik Makedonaca "dijalekat srpskoga jezika" (Protić, 1928); da makedonski dijalekti pokazuju "vrlo blisko srodstvo sa srpskim centralnim (književnim) dialektom", da se jasno "razlikuju od bugarskog", odnosno, da su to "jugoistočni srpski dijalekti" (Erdeljanović, 1925); da su Srbi prvi učili Bugare knjizi i pismenosti; prve oglede bugarskog jezika izneo je pred "široki svet" Vuk Karadžić sa "bratskim simpatijama"; da se sve do pojave bugarske propagande u Makedoniji jezik tamo nazivao srpskim, a da su naučnici "odavno" uočili razliku između bugarskog i makedonskog jezika, da su "svi bugarski skupljači pesama bili samo agenti velikobugarskih težnji, sa glavnim ciljem da u makedonskom govoru pokažu što više bugarskih osobina", dok je govorni jezik Makedonca "dosta iskvaren bugarskom propagandom i školom", pa "svi makedonski dijalekti, ma koliko se razlikovali među sobom, imaju jedan isti tip, i svi skupa, svojim osobinama, predstavljaju samo delove srpskoga jezika" (Đorđević, 1929).

Obeležavanje makedonskog kao srpskog jezika bilo je samo prelaz ka generalnoj negaciji vrednosti bugarskog jezika. Još je Pantelija Srećković Bugare, tj. "Blgare" video kao narod čiji je jezik bio "zabačen", tvrdeći da "i danas u centru Blagarije, ne znaju da govore jezikom slovenskim. Čim je koje plemo slovensko udaljenije od centra Blagarije, tim ono bolje govori srpski, a čim je bliže tim gore. Eto otklen se pojavio jezik bez padeža" (Srećković, 1884). U skladu sa opštom negacijom Bugara, a posebno u vezi sa njihovim aspiracijama na Makedoniju, Jaša Tomić je išao još dalje tvrdeći da "narod koji izgubi jezik, izgubi i ono malo kulture što je imao, jer narod sa jakom kulturom ne gubi jezik", pa je zaključivao da je zato bugarski jezik "kržljavio i izgubio deklinacije" (Tomić, 1914), dok je dr Milutin Nešić, tvrdeći da je jezik Južnih Slovena nekada morao biti zajednički, "a to nije mogao biti drugi do srpski", navodio da je on i posle hiljadu godina "zadržao svu kvintesenciju staroga srpsko-slovenskog govora, dočim je bugarski spao na nekoliko početne forme tako da, pored ostalih jezika slovenskih, izgleda kao neka nakaza" (Nešić, 1919).

I o jeziku u Bosni i Hercegovini pisalo se isključivo sa aspekta političkih pretenzija u koje su onda uključivane rasprave o nacionalnim "pravima" i njihovom primatu. I kod savremenih i kod starih autora najviše je ljutnje na Austro-Ugarsku koja je "veštačkim obrazovanjem posebnog bosanskog jezika" težila da onemogući rasprostiranje revolucionarnog jugoslovenskog pokreta (Samardžić, 1989), ili zato što je "istrajavala i na 'rađanju' bosančice kao autohtonog pisma, kao što je forsirala kvazistorijsku tezu o postojanju autohtone tzv. Bosanske države i bosanskog naroda" (Dragić Kijuk, 1992). Stari autori, kao što su se često pozivali na Jagića kada je trebalo dokazati da Makedonci govore srpski, tako su se, istovremeno, često upravo na njega i ljutili smatajući da je za račun Austrije "oglasio, da baš onaj deo srpskoga naroda, koji nosi u sebi najpregnantnije osobine srpskoga naroda, da narod u Hercegovini i Bosni nije srpski već 'bosanski', i da jezik kojim taj deo srpskoga naroda govori nije srpski već 'bosanski'" (Hadži-Vasiljević, 1906). Cvijić se pozivao na Jagića, "najznatnijeg od živih slavista" koji je makedonski govor označio kao prelazni dijalekt između srpskog i bugarskog jezika (Cvijić, 1913). Ili je njegov rad smatran "najamničkim delom uperenim protivu Srpstva" (Ilić, 1908), dok je "jezik naroda u Bosni uvek, pa i onda kad je provincialno ime bosansko prevladalo, nazivan samo srpskim imenom" (Grujić, 1909).

Kada je reč o Albancima i njihovom jeziku i uopšte o sposobnosti jezika da odredi nacionalnost, a onda i njena "prava", shvatanja su bila sasvim drugačija. Oraovac je tako imao sasvim suprotno mišljenje o značaju jezika za određivanje narodnosti, tvrdeći da to što su "poarbanaseni Srbi" primili "šćiptarski jezik" ne može biti merilo za određivanje njihove narodnosti koja kao takva ni ne postoji, obrazlažući da ako bi jezik bio "presudan faktor za određivanje narodnosti, onda bi se s pravom moglo reći da naši Jevreji nijesu Jevreji već Španjolci" (Oraovac, 1913). A po Vladanu Đorđeviću "današnji arnautski jezik sastavlja mešavinu najrazličnijih jezika. Taj konglomerat od jezika najviše ako bi se mogao uporediti s ciganskim jezikom". Tvrдио je da su jedva pronađena "nekakva pismena, koja izgledahu kao da su iz finičanske azbuke i koja su za 3000 godina služila Arnautima kao azbuka za šifrovanje", pa je zaključivao da "Arnauti posle mnogo hiljada godina svoga živovanja tek su pre četiri godine osetili potrebu da uzajme tuđu azbuku" (Đorđević, 1913).

Kontroverze nacionalizma.

"Karakterna je crta Balkanskog Poluostrva, da se na njemu u svima poslovima mnogo ceni a još više cenjka. Aristokratskih običaja na Balkanskom poluostrvu nigde nema. Najbolje bi bilo da se balkanski narodi među sobom sa svim pogode i pred Evropu izađu s gotovom stvari. Nek nikom nije zazor da čuje, da Evropa već s nekom jezom gleda na naš macedoine des nationalites. Čuvajmo se od evropske rasprave, da ne ispadne da se platno seče sekirom mesto makazama. Kako bi mnogo istinitije, mnogo pametnije i kući bliže bilo, kad bismo se svi mi uverili, da se Balkansko Poluostrvo ne može podeliti ni po istoriji ni po etnografiji isključivo! Po tome se i pozivaju Bugari na svojega Samuila i Simeona, Srbi na Dušana i Kraljevića Marka, a Grci na svoje vizantijske careve. I prepirci niti kad kraja ni konca. U ostalom čista etnografija nikad se nije postavljala, niti se može postavljati za temelj državama granice se moraju udešavati više po ravnoteži snage i zemalja nego po etnografiji" (Novaković, 1890).

Već je rečeno da je imanentno svojstvo svakog nacionalizma unutrašnja nekonzistentnost koja proističe iz njegove potrebe da potkrepljujući svoje, u osnovi uvek, političke zahteve, koristi najraznorodnije, često međusobno suprotstavljene argumente. Pored kontroverzi koje proističu iz dijametralno suprotnih tumačenja sadržine samog pojma nacije,